

1997 m. piliakalnio tyrinėjimuose plačiau išbandytas biolokacijos metodas, pasitelkti žymiausi šios srities Lietuvos specialistai. Biolokacijos būdu piliakalnio aikštelėje bei aplinkoje fiksuota nemažai struktūrų: kultūrinio sluoksnio plotų, pastatų liekanų, gynybinių sienų vietų. Ši medžiaga po archeologinių tyrinėjimų leis patikrinti biolokacijos metodo patikimumą tyrinėjant medinių pastatų turėjusius piliakalnius bei gyvenvietes.

Šeimyniškėlių piliakalnyje per 8 tyrinėjimo sezonus (1990–1997 m.) iš viso ištirtas 973 m² plotas – maždaug trečdalis piliakalnio aikštelės. Ankstesniais metais nustatytą piliakalnio chronologiją patikslina nauji radiniai. XIII a. viduriui skiriama žalvarinio ažūrinio kabučio dalis, sidabrinis kryželis, pora arbaletinių strėlių antgalių, XIV a. pabaigai–XV a. pradžiai – Jogailos pusgrašis, auskaro dalis, žalvarinis raktas, cilindrinės spynos dalis, keli arbaletinių strėlių antgaliai.

Gintautas Zabiela

Excavation of Šeimyniškėliai hill-fort, 1996–1997

In 1996–1997 in the area of Šeimyniškėliai hill-fort (Anykščiai district) LIH examined a total area of 360 m². On the site of the supposed ancient worship place an area of 24 m² was researched, while on the site of the ancient road an area of 30 m² was studied. The research included such archeological research methods as panning of soil, metal detecting and biolocation. The team noted structural remains of buildings from the 13th–early 15th centuries: some postholes, a stove, a stone paving, pieces of metal work and pottery. The findings include a rare Lithuanian coin and a small silver cross.

Gintautas Zabiela

Vėlaičių piliakalnio tyrinėjimai

Vėlaičių piliakalnis (Kretingos raj., Kartenos s-ja), vadinamas Pilale, buvo įrengtas Alanto upės kairiojo kranto aukštumos kyšulyje, susida-

riusiame į jo slėnį įsigrauzus Tyrupaliui, Tyrupalio dešiniajame krante, ties jos santaka su Alantu. Ties šia vieta staigų posūkį darantis Alantas ir nuplovė beveik visą piliakalnį, palikdamas tik patį jo V kraštą. Šlaitai iki 20 m aukščio, statūs. V šlaite nuo aikštelės Tyrupalio link leidžiasi dvi natūralios keteros, truputį primenančios pylimus. Greičiausiai abi keteros yra susidariusios iš molio per ilgą laiką erodavus šlaitams, tačiau galimas dalykas, kad jos jau buvo ir paskatino žmones piliakalniui pasirinkti būtent šią kalvą. Piliakalnio V šlaitą apardė čia įsirežęs iki 4 m pločio ir 2 m gylio lauko kelias; jis iki XX a. vidurio jungė Vėlaičių kaimą su Kartena. Ir griūvančiame šlaite, ir kelio šonuose jokio kultūrinio sluoksnio nematyti, žemė čia daugiausia molis arba priemolis.

Aikštelė buvo įrengta aukštumos kyšulio Š dalyje. Išliko tik pats jos V kraštas. Š dalyje išliko platesnis 7,5 m pločio R–V kryptimi bei 7 m ilgio Š–P kryptimi iki 0,5 m aukščio pakilimas, primenantis čia buvusio pylimo liekanas. P pusėje pakilimas 2 m ilgyje nuolaidėja per 1 m ir toliau eina į P beveik lygiai. 5 m į P nuo pakilimo papėdės yra 7 m pločio, iki 0,5 m aukščio pakilimas, už kurio vėl plyti 4 m ilgio lygi aikštelės pakraščio dalis; jos plotis siekia 2 m. Toliau į P 5 m ilgio ruože aikštelės liekanų paviršius vėl paaukštėja 1 m, o plotis išlieka toks pat (2 m). Pakilusi aikštelės dalis į P tęsiasi 14 m. Čia jos plotis siekia iki 3,5 m. Šiame ruože aikštelė apgriuvusi, kiek sukasi į PR (130°). Aikštelės P liekanų dalyje yra pylimo liekanų (12 m pločio ties pagrindu, iki 0,5 m aukščio nuo aikštelės pusės). Jų ilgis R–V kryptimi siekia 2,5 m. Vidinis (Š) šio pylimo šlaitas yra 2,5 m ilgio, viršus plokščias, 5 m pločio, išorinis (P) šlaitas 4,5 m ilgio, leidžiasi per 1,5 m į priešpilio aikštelės liekanas lygiu plokščiu paviršiumi. Sprendžiant iš išlikusių liekanų, piliakalnio aikštelės ilgis Š–P kryptimi siekė apie 35 m.

Priešpilis buvo įrengtas aikštelės P pusėje, apie 1 m žemiau jos. Iš aikštelės išliko tik 16 m ilgio bei 2 m pločio V kraštas lygiu paviršiumi. P dalyje priešpilio aikštelės ilgis 3,5 m, ji leidžiasi į šlaite iškastą iki 1,5 m gylio griovį (matuojant nuo priešpilio aikštelės paviršiaus). Priešpilio aikštelės P šlaite iškasto griovio ilgis siekia 8 m, plotis viršuje – 4,5 m. Į P pusę griovio šlaitas kyla 3,5 m ilgio ruožu per 0,5 m ir virsta pylimu, kuris siekia iki 0,5 m aukščio. Pylimo liekanų išliko 9 m ilgyje. Pylimas priešpilio

aikštelę juosia iš P–PV pusės kiek lanku, PV šlaite išnykdamas. P pusėje pylimo išorinio šlaito ilgis 7 m; jis leidžiasi piliakalnio papėdės link per 2 m ir pereina į šlaitą, o šis toliau palengva nuolaidėja, virsdamas natūraliu slėneliu, skiriančiu piliakalniui panaudotą kalvos dalį nuo gretimos aukštumos. Kartu su priešpiliu, aikštelės bei priešpilio gynybiniais įrenginiais Vėlaičių piliakalnis užėmė apie 90 m ilgio aukštumos kyšulį.

Vėlaičių piliakalnis archeologams ilgą laiką buvo nežinomas. Jį aptiko ir aprašė tik ketvirta pokarinė LII žvalgomoji archeologinė ekspedicija, dirbusi Kretingos rajone 1966 m. Remiantis šios ekspedicijos duomenimis, piliakalnis buvo trumpai aprašytas 1971 m. enciklopedijoje ir 1975 m. – atlase. 1975 m. ir 1982 m. Kretingos rajono archeologijos paminklus žvalgė bei kartografavo MMT. Kadangi abiejų ekspedijų ataskaitų nėra, šiandien galima tik spėti, kad, 1982 m. žvalgant Vėlaičių piliakalnį, jo Š papėdėje buvo surasta papėdės gyvenvietė. 1994 m. rugsėjo mėnesį buvo padarytas Vėlaičių piliakalnio fotogrametrinis planas masteliu 1:500 (autoriai A. Baurėnas, R. Kačinskytė).

1996–1997 m. LII ištyrė visas išlikusias piliakalnio liekanas – iš viso 348 m² plotą, kuriame buvo galima tikėtis kokių nors kultūrinio sluoksnio liekanų. Metalo detektoriumi žvalgyti išlikę piliakalnio šlaitai apie 2 ha plote. Tyrinėjimų metu didesnėje piliakalnio liekanų dalyje aiškesnio kultūrinio sluoksnio nerasta. Po miškožemiu, 10–20 cm gylyje, daugelyje vietų buvo atkasta padrikų akmenų grindinių, sudarytų iš 5–15 cm dydžio neretai suskilusių lauko akmenų. Akmenys juose krauti vienu sluoksniu.

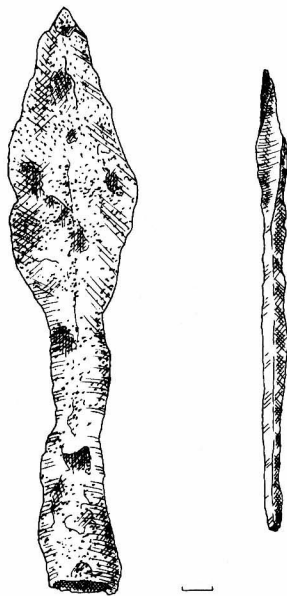
Kitokia buvo plotų Nr. 5 ir 6 padėtis po piliakalnio pylimo liekanomis. Čia po miškožemiu (10 cm storio) ir gelsvo smėlio sluoksniu (iki 20 cm storio), panaudoto pylimo sampilui, atkastas pilkai gelsvas smėlingas kultūrinis sluoksnis su lipdytine brūkšniuotąja, kruopėta ir lygiu paviršiumi keramika. Šukių aptikta 20–30 cm gylyje nuo žemės paviršiaus. Dauguma jų smulkios: didesnių nei 5 cm skersmens pasitaikė retai. 30 cm gylyje ir vietomis giliau pasitaikė labai smulkių angliukų pėdsakų. Atrodo, kad po pylimo liekanomis buvo išlikusi dalis čia stovėjusio pastato. Šioje vietoje gausiausiai rasta keramikos šukių, įžemis po kultūriniu sluoksniu ryškesnės oranžinės spalvos, nors degėsių nepastebėta. Greičiausiai tai buvo židinio liekanos. Pastato vietoje, įžemyje, aptikta 50 cm skersmens bei 30 cm gylio

čia augusio ažuolo kelmo vieta, išsiskyrusi pilkesne žeme. Ažuolas čia augo iki susiformuojant kultūriniam sluoksniui, vadinasi, ir iki įrengiant čia piliakalnį. Netoliese rasta apvali 22 cm skersmens stulpavietė, užpildyta pilku miškožemiu su smulkiais angliukais. Vertikaliame pjūvyje ji buvo V formos, smailėjanti į dugną, 60 cm gylio. Tokie negausūs radiniai yra iš ankstyviausių piliakalnio apgyvendinimo laikų. Virš kultūrinio sluoksnio vėliau buvo supiltas pylimo sampilas. Smėlyje, 10–20 cm gylyje, atsidendę paskiri akmenys, be tvarkos išsidėstę įvairiose vietose. Iš viso pylimo liekanose aptikta 270 akmenų, kurių dydis svyruoja nuo 6x4,5x2,5 cm iki 24x21x5 cm (vidutinis dydis – 9x6x6 cm). Pylimo liekanose aptikta tarsi čia stovėjusio stulpo vieta: 35 cm skersmens ratu sudėti 7 akmenys, kurių dydis svyruoja nuo 7x7x7 cm iki 13x13x7 cm. Išorinėje pylimo pusėje aptiktas 415x190 cm dydžio akmenų grindinys, susidedantis iš 320 akmenų, tarp kurių nemažai skaldytų bei geležingų. Akmenų dydis grindinyje svyravo nuo 5x4,5x4 cm iki 20x14x10 cm.

Priešpilio P pakraštys buvo sutvirtintas stambiais akmenimis; jie užpilti gelsvu priemėliu. Patys priešpilio šlaitai buvo nulyginti bei pastatinti. Akmenų dydis 68x57x35 cm, 55x45x25 cm, 40x36x20 cm, 23x20x20 cm, 38x26x19 cm, 45x25x25 cm, 28x22x9 cm.

Akmenų grindinys buvo ir priešpilio pylimo PV dalyje, išoriniame jo šlaite. Jį sudarė 150 akmenų, kurių dydis siekė nuo 10x6x5 cm iki 18x12x10 cm (vidutinis dydis – 11x8x8 cm). Pats pylimas piltas per vieną kartą iš gryno pilkai gelsvo priemėlio. Čia nerasta jokių radinių. Pylimo sluoksnio storis siekė vos 30 cm. Išorinėje pylimo pusėje jokių gynybinių įtvirtinimų nebuvo.

Įdomus ir piliakalnio chronologijai nustatyti svarbus radinys rastas PV piliakalnio priešpilio šlaite, 10 cm gylyje, metalo detektoriumi. Tai geležinis įmovinis 20 cm ilgio ietigalis lapo formos plunksna (pav. 8). Ietigalio plunksnos ilgis 10,5 cm, storis 1 cm, smaigalio ilgis 6,2 cm, kaklelio storis ties įkotės bei plunksnos sandūra 1,8x1,1 cm, įkotės skersmuo gale – 2,2 cm. Ietigalis aprūdijęs, sveria 169 g. Jis rastas įsmigęs į žemį ir gelsvai pilką priemolį, plunksna pakrypusi į ŠV (40°) bei kiek aukštytyn, kas rodo, jog buvo mestas iš PV pašlaitės. Tokie ietigaliai būdingi Vikingų laikotarpiui.

Pav. 8. Vėlaičių piliakalnis. Ietigalis ir gražtas.
Fig. 8. The Vėlaičiai hill-fort. A spearhead and a borer.

Radiniai Vėlaičių piliakalnis nepasižymi. Iš individualių piliakalnio naudojimo laikams skirtų radinių, be ietigalio, aptiktas tik 83x66x37 mm dydžio akmeninio galastuvo kampas, kuriame žymios dvi nugludintos 60x30 mm ir 40x30 mm dydžio plokštumos. Kiti radiniai greičiausiai yra vėlyvi, XIX ar net XX a. pradžios. Tai geležinis pusės įvijos darbine dalimi 15,9 cm ilgio gražtas, skirtas gręžti medžiui (pav. 8), geležinės ovalios sagties 2,9x2,5 cm dydžio fragmentas su prirūdijusiu liežuvėliu. 2 žalvarinės sagos: 21 mm skersmens plokščia, su kilpele centre; 16,5 mm plokščia, su prilituota prisiuvimo ašele. Pastaroji saga ornamentuota – jos centre įkartėlėmis pavaizduota šešialapė 10 mm skersmens gėlė, pakraščiais aplink – 1 mm pločio juostelė.

Kaip ir visuomet piliakalniuose, gausiausių radinių grupę sudarė keramikos šukės. Daugiausia jų rasta plote Nr. 5, po pylimo liekanomis išlikusiame kultūriniame sluoksnyje, kur kas mažiau – priešpilio teritorijoje bei šlaituose. Iš viso rastos 296 šukės, 172 iš jų (stambesnės) suregistruotos. Kitų 134 šukelių tebuvo tik smulkūs trupiniai. Smulkios keramikos santykinai daug rasta todėl, kad visas gruntas buvo sijojamas. Surinkta keramika lengvai išskirta į lipdytinę (90%) bei žiesticą (10%). Lipdytinės keramikos šukių yra: 27 brūkšniuotosios (1 pakraštėlis, 26 sienelės) (17% lipdytinės keramikos), 45 kruopėtosios (3 pakraštėliai, 42 sienelės) (29%), 2 grublėtosios sienelės, 81 lygiu paviršiumi šukė (2 pakraštėliai, 77 sienelės, 2 dugnai) (52%). Ši keramika pilkšvai ruda. Molio masė pilka su rudu atspalviu, su 2–3 mm skersmens akmenukų priemaiša, gana trapi. Sienelių storis 6–11 mm (vidutinis storis – 8–10 mm). Puodų kruopėtu paviršiumi angų skersmenys 20–28 cm (vienas šių puodų turėjo 8 mm pločio 3 mm aukščio volelį, esantį 1,5 cm žemiau briaunos), puodų lygiu paviršiumi – 14–15 cm. Visa lipdytinė keramika neornamentuota. 17 žiestųjų šukių (1 pakraštėlis, 14 sienelių, 2 dugnai) rasta daugiausia priešpilio griovyje. Tai būta vėlyvų (XVII–XX a. pradžios?) kietos masės indų, kurių vienas buvo ornamentuotas negiliais lygiagrečiais grioveliais. Šios šukės liudija, kad piliakalnis kartkartėmis buvo lankomas.

Piliakalnio Š papėdėje, Alanto kairiajame krante, apie 1 ha ploto pievoje, yra papėdės gyvenvietė. Jos V dalyje iškastas 1 m² dydžio šurfas. Šurfe po velėna aptiktas 30 cm storio pilkai rusvas dirvožemio sluoksnis bei 10 storio pilko dirvožemio sluoksnis; čia rasta lipdytinės keramikos šukelė bei tinko gabaliukas. Šie sluoksniai ir yra ankstesnių arimų bei Alanto potvynių smarkiai suardytas kultūrinis sluoksnis.

Iš 1996–1997 m. Vėlaičių piliakalnio tyrinėjimų išvadų galima apytiksliai rekonstruoti buvusį Vėlaičių piliakalnio vaizdą. Piliakalnis buvo įrengtas aukštumos kyšulyje, įsiterpusiame tarp Alanto upės ir Tyrupalio upelio. Aikštelė plytėjo šio kyšulio Š dalyje, buvo apie 40 m skersmens, greičiausiai ovali. Jos P krašte nuo aukštumos buvęs supiltas apie 7 m pločio ties pagrindu kiek lenktais galais pylimas. Į P nuo pylimo buvo įrengtas apie 15 m ilgio ir maždaug tiek pat pločio keturkampis priešpilis, jo P šlaite buvo iškastas apie 20 m ilgio griovys, už kurio supiltas maždaug

25 m ilgio pylimas. Ankstyvasis piliakalnis buvo įrengtas Š kyšulio dalyje ir nuo aukštumos atskirtas pylimu. Jame buvo gyvenama I tūkstantmečio pr. Kr. pabaigoje–pirmaisiais amžiais po Kr. Vėliau, atrodo, kurį laiką piliakalnis buvo negyvenamas, ir tik Vikingų laikotarpiu (VIII–X a.) jame įrengta slėptuvinio pobūdžio medinė pilaitė. Tuo laiku aikštelės P pakraštyje buvo paaukštintas pylimas, pati aikštelė išgrįsta akmenimis, įrengtas pylimu ir grioviu įtvirtintas priešpilis. Šis piliakalnis bent kartą buvo užpultas, tai liudija šlaite surastas pamestas ietigalis. Greičiausiai antruoju piliakalnio panaudojimo laikotarpiu jo Š papėdėje būta nedidelės gyvenvietės.

Gintautas Zabiela

Excavations in Vėlaičiai hill-fort

In 1996–1997 in an area of 348 m² LIH conducted a research on the structural remains of Vėlaičiai hill-fort. The findings included remains of a habitation zone together with modelled pottery with a brushed, grain-like and plain surface, an iron socketed spearhead, a stone paving as well as foot fortifications. It was established that the hill-fort, situated on the confluence of the rivers Atlanta and Tyrupalis, was erected back in the times of B.C. and used to be inhabited until the beginning of the 2nd millennium.

Vladas Žulkus

Ažuolų sala – naujas archeologinis kompleksas Platelių ežere

Platelių ežero ŠV gale, V pakrantėje, yra poilsiavietė, vadinama Ažuolų sala. Šiandien tai ežero iškyšulys, iš R plaunamas ežero, o iš V apsuptas pelkės – buvusios giliai įsiterpusios ežero įlankos. Šis kyšulys baigiasi nedidele salele, kurią nuo sausumos ir dabar skiria vanduo. Nesunku pastebėti, jog dabartinis iškyšulys taip pat yra dvi sujungtos salelės. Tos salelės sampilu buvo sujungtos, prieš kelis dešimtmečius įrengiant